

MURÂDİYE KÜLLİYESİ

Edirne'de
XV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen
külliye.

Cami, mevlevîhâne, imaret, çeşme ve mektepten oluşan külliye Murâdiye semtinde Saray ovasına hâkim bir tepede yer almaktadır. Günümüzde hazîresiyle birlikte cami sağlam durumdadır ve ibadete açıktır. Diğer yapıları ise tamamen ortadan kalkmış olup haklarında kaynaklardan bilgi edinilebilmektedir. Caminin kapısı üzerinde yer alan kitâbesi 839 (1435-36) yılını vermekle birlikte bugün kayıp olan II. Murad vakfiyesinin 830 (1427) tarihli olduğu bilinmektedir külliyenin mimarı belli değildir, ancak mimar Şehâbeddin tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir. Etrafı set duvarlarıyla çevrili olan külliyenin kuzey-güney, kuzeybatı ve kuzeydoğuda demir şebekeli birer avlu kapısı bulunmaktadır. Avluya esas giriş güney yönündeki âbidevi kapıdan sağlanmaktadır. Empire üslûbunda olan bu kapıda Hattat Râkım imzalı Sultan Mahmud'un tuğrası görülmektedir.

Tabhâneli / zâviyeli planda olan cami, düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş olup güney-kuzey ekseninde arka arkaya iki kubbe, yanlarda birer kubbe ile kuzeyde beş gözlü son cemaat yeri ve kuzeybatıda tek şerefeli bir minareden meydana gelmektedir. Yapının son cemaat yeri tuğla

örgülü, yuvarlak kemerli beş gözlü açıklıklara sahiptir. Bu açıklıklar ortada yüksek bir kubbe, yanlarda ikişer aynalı tonozla örtülü olup kalın pâyeler üzerine oturmaktadır. Camiye giriş basık kemerli, mukarnas kavsaralı mermer bir taçkapıdan sağlanmaktadır. Taçkapının iki yanında düşey dikdörtgen planlı, demir şebekeli pencere açıklıkları ile bir mihrap nişi yer almaktadır. Pencere açıklıkları içeriden Bursa kemerli hücrelere açılmakta, bu hücrelerin üzerinde kuzeybatıdan çıkılan bir mahfil bulunmaktadır. Birkaç basamakla çıkılan, kubbe ile örtülü avlu fikrini devam ettiren, prizmatik üçgenler üzerine oturan aydınlık fenerli birinci kubbeden sonra Türk üçgenleri üzerine oturan kubbeli esas ibadet mekânına girilmektedir. Yanlarda ise daha küçük ve alçak tutulmuş kubbeli tabhâne odaları yer almaktadır. Her iki tabhâne odasında da bir ocak, dört adet duvar nişi bulunmaktadır. 2005 yılında tamamlanan restorasyon çalışmasında kuzeydoğuda tabhâne önündeki pâyede bir çeşmenin varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Cami, dıştaki sadeliğine karşılık içeride çok kaliteli çini ve zengin kalem işi bezemesiyle dikkat çekmektedir. Mihrap bölümünün doğu ve batı duvarları alt pencerelerin üst hizasına kadar mihrap da dahil olmak üzere tamamen çini kaplıdır. Sır altı tekniğinde beyaz zemin üzerine mavi, birbirinden farklı bitkisel ve geometrik desenli altıgen çiniler, aralarını dolduran

Edirne Murâdiye Camii'nin mihrap kavsarasındaki çiniler

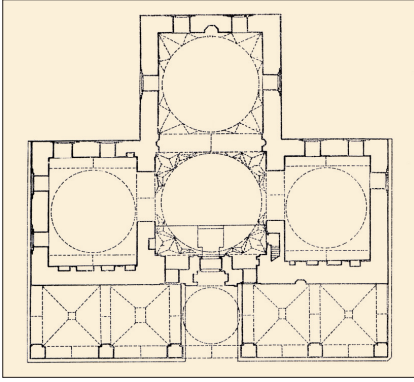
firûze renkli üçgen çinilerle bir yıldız meydana getirmektedir. Çinili duvarların üst kenarında kabartma bezemeli palmet frizi yer almaktadır. Bu frizin altında kalem işi bezemenin devam etmesinden dolayı sonradan eklenmiş olduğu düşünülmektedir. İznik mavi-beyaz seramiklerinin kalitesini gösteren bu çinilerle Edirne'de orijinal bir üslûp ortaya çıkmaktadır. Ancak bu çinilerin 2001 yılında birçoğu tahrip edilerek çalınmıştır. Günümüzde çini restorasyonu ile kırılan parçalar tamamlanarak yerlerine takılmış, çalınan çinilerin yerleri alçı siva ile kaplanıp boş bırakılmıştır. 3,65 x 6,35 m. ölçülerindeki muhteşem mihrapta mavi-beyaz ve renkli sır tekniği birlikte kullanılmıştır. Kabartma geometrik ve bitkisel motifli firûze, sarı, lâcivert, açık yeşil renkteki bu levha çiniler teknik ve üslûp bakımından Bursa'daki Yeşilcamî'den sonra gelen en güzel örnektir. Mihrapta ayrıca kartuş şeklinde II. Murad'ın adı ile üç satır sülûs ve iki satır kûfi hatla Âl-i İmrân sûresinden âyetlerin yer aldığı yazı kuşakları vardır.

Yapıda farklı dönemlere ait kalem işi bezeme bulunmaktadır. Günümüze kısmen ulaşabilmiş olan parçalardan anlaşıldığına göre duvarların üst yarısı ve örtü sistemi çok renkli kalem işleriyle süslenmişti. Yapıdaki en eski tabaka kırmızı zemin üzerinde siyah tahrirli beyaz, sarı ve lâcivert bezemelerden oluşmaktadır. Bunlar giriş aydınlık fenerli kubbenin yanına yakın bölümünde, iki orta kubbeyi birbirine bağlayan büyük kemerin iç yüzünde ve mihrap tarafındaki kubbeli mekânın sol tarafındaki duvarda mevcuttur. İlk tabakanın üstünde lâcivert üzerine beyaz yazılardan ibaret yazı şeridi duvarın alt bölümündeki çinilerin hemen yukarısında yer alır. Üçüncü bir tabaka tabhâne odalarında görülmektedir. 1165 (1752) yılındaki depremden kaldığı tahmin edilen bu tabaka yazı frizi ve mimari bezeme parçalarından mey-

Murâdiye Camii – Edirne

MURÂDİYE KÜLLİYESİ

Edirne Murâdiye Camii'nin planı

dana gelmektedir. Dördüncü bir tabaka ise mihrap duvarının üst bölümünde bulunmaktadır. Hayalî bir mimarının işlendiği bu kalem işlerinin XIX. yüzyıldan kalma olduğu sanılmaktadır. Yapının meandir motifini andıran geometrik süslemeli pencere kapakları ile korkulukları, şebekeli ahşap minberi ve vâiz kürsüsü devrinin ağaç işleri olarak dikkat çekmektedir. Mihrabın batısında üstte çerçeve içinde yer alan taşın halk tarafından Kâbe taşı olarak tanımlanmasından dolayı yapı Edirne'de Eski cami'den sonra ikinci önemli ziyaret yeri olmuştur. Ayrıca son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesindeki pâyede alçak kabartma, yıldız bezemeli yuvarlak rozetle taçkapıda, kavsarayı kuşatan sivri kemerin tepe noktasında Mevlâî sikkesi biçiminde, kırmızı renkli taşla yapılmış bir kakma mevcuttur. Bu süslemeler tasavvufa ilişkin birtakım sembelleri ifade etmesi bakımından önemli sayılır.

Minaresi kesme taştan, kare kaide üzerine çokgen gövdeli olup tek şerefeli ve kurşun kaplı konik külâhlıdır. İlk yapıldığında yeşil çinilerle kaplı iken 1165'teki (1752) depremde yıkılması üzerine I. Mahmud devrinde sade olarak inşa ettirilmiştir. 1957 yılındaki depremde bir defa daha yıkılan minare tekrar yenilenmiş ve şimdiki hale getirilmiştir. Avlusunda altı musluklu, kurşun kaplı, beşgen çatıyla örtülü, düzgün kesme taş bir şadırvan yer almaktadır. Beş ahşap sütunla çevrelenmiş olan şadırvanın ahşap korkulukları vardır.

Mevlevîhâne caminin kuzeyinde yer almaktaydı. Ahşaptan olduğu tahmin edilen tekke binaları semâhâne, harem dairesi, derviş hücreleri, dede odaları, imaret, türbe ve kütüphaneden meydana gelmekteydi.

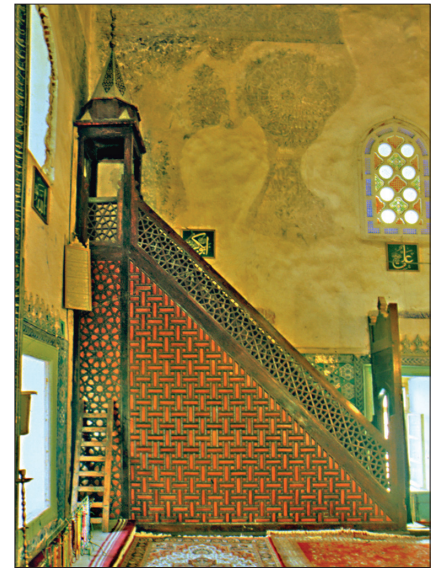
di. Mevlâhânenin mimarisi hakkında yazılı kaynaklarla yapıya ilişkin fotoğraf ve kroki niteliğindeki çizimlerden bilgi edinilmektedir. Oral Onur kitabında Kadir Dede'nin tarifi üzerine, "Şadırvana karşı kapıdan selâmlığa girildiği zaman sağında şeyhin misafir kabul odası, solda kahve odası, onların arkasında dedelerin oturma ve soyunma odaları, Şeyh Kâmil Efendi'nin müsiği odası, ortada bir salon, haremlik kapısı ve haremlikte de misafir için ayrı, şeyh ailesi için ayrı birçok oda bulunuyordu. Hücre tabir edilen sekiz tane dede odası, sıra ile evler, salon, türbe ve sağ tarafında semâhânesi vardı. Tekkenin izbe kısmı depo idi. İmarethânesinde aşevi, kiler, ocaklar, fodla fırını, hamur tutma ve malzeme yerleri bulunuyordu" diye naklederken (*Edirne Mevlevîhanesi*, s. 10) Ekrem Hakkı Ayverdi, "1929 yılında gördüğümüz mevlâhâne kısmı ahşap idi, set duvarı da yeniden yapılmıştı. Daha evvel mevlâhânenin set duvarıyla beraber kâgir olması, bu sefer ahşap olarak yapılmış olması pek muhtemeldir. Caminin mihrap tarafında hazireden sonra kalan sahada da şeyh ikametgâhı olan binalar varmış. Bizim gördüğümüzde bunlar yoktu" şeklinde anlatmaktadır (*Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 407). Rifat Osman tarafından çekilmiş 1920 yılına ait fotoğrafta caminin mihrap tarafında solda şeyh konağı, sağda derviş hücreleri yer alırken (Ünver, *Edirne Murâdiye Camii*, s. 2) Ali Saim Ülgen'e ait tarihsiz bir fotoğrafta tekkenin semâhâne kısmı görülebilmektedir (*Arseven*, II, 447). Ayrıca tekkenin genel görünümü, planı, semâhânesi, derviş hücreleri, şeyh odaları, imareti, türbesi ve mektebin mimarileri hakkında fikir veren kroki niteliğindeki çizimleri yayımlanmıştır (Onur, *Edirne Mevlevîhanesi*, s. 1-4, 120-127). Mevlâhânenin 1935'ten sonra yıkıldığı bilinmektedir.

Caminin kuzeydoğusunda yer alan imarethânesi aşevi, kiler, fodla fırını, hamur tutma bölümlerinden oluşmaktaydı. İmarette Mevlâî dervişlerinin, talebelerin, misafirlerin ve camide hizmet edenlerin yemek ihtiyacı karşılanırdı. Ayrıca cami minaresinin gölgesinin düştüğü yere kadar olan evlere her gün fodla, perşembe günleri pilâv ve zerde dağıtıldığı bilinmektedir. Caminin kuzeyinde şadırvana yakın yerde kare planlı, tek katlı, beşik çatılı olduğu bilinen türbe bulunmaktaydı. Türbede tekke şeyhleri olan Neşâtî, Enîs Receb Dede ve Ali Eşref Dede'nin sandukaları vardı. 1925 yılında Trakya umumi müfettişi Kâzım Dirik tarafından yıkılan türbedeki

mezarlar cami haziresine nakledilmiştir. Yapının zengin bir kütüphanesi mevcuttu. Ancak kütüphanenin mimarisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kitaplardan bazılarının Konya Mevlânâ Dergâhı'nda, bazılarının ise Edirne Selimiye Camii Kütüphanesi'nde olduğu bilinmektedir. 1920 yılına ait bir fotoğraftan mektebin güneydeki büyük giriş kapısının yanında olduğu görülmektedir (Ayverdi, s. 415). Buna göre kesme taştan bodrum üzeri iki kat olan mektep kirpi saçaklı ve kiremit kaplı beşik çatıyla örtülü olup bir adet bacası vardır. Cepheye ait üstlü üçer penceresi vardır. Bunlardan alttakiler sivri kemerli alınlıklı olup üstekilere göre biraz daha büyüktür.

Caminin güneyinde ve güneybatısında içinde tekke şeyhlerinin, şairlerin ve din âlimlerinin gömülü olduğu haziresi yer almaktadır. Girişi doğudaki düzgün kesme taş örgülü, basık kemerli bir kapıdan sağlanan hazireden Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin evlâdından mevlâhânenin birinci şeyhi Celâleddin Çelebi ile ikinci şeyhi Cemâleddin Çelebi'nin yanı sıra tekke şeyhlerinden Mehmed Ârif Dede, Osman Dede, şair Neşâtî, Seyyid Mahmud Dede, şair Enîs Receb Dede, Mehmed Emin Dede, Süleyman Dede, Ahmed Dede, Ali Eşref Dede, son şeyh Selâhaddin Dede ve Şeyhülislam Müsâ Kâzım Efendi'nin mezarları bulunmaktadır.

Edirne Murâdiye Camii'nin minberi

Caminin kuzeydoğusunda giriş kapısının yanında bir çeşme mevcuttur. Kesme taştan kare planlı ve tek cepheli olan çeşme piramidal taş çatı ile örtülüdür. Bugün sivri kemerli ayna taşı ve yalağı kırılarak kapı takılmış olan çeşme depo olarak kullanılmaktadır. Diğer bir çeşme de külliye'nin güneydeki giriş kapısının önünde yer almaktadır. Sultan Süleyman Çeşmesi diye bilinen çeşmenin kitâbesi söküldüğünden inşâ tarihi belli değildir. Kesme taştan iki cepheli, kemerli ve hazneli olan çeşme de piramidal taş çatı ile örtülüdür. Günümüzde çeşmenin suyu kesilmiş, muslukları sökülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* (nşr. Ratip Kazancıgil), İstanbul 2000, I, 47-48, 91; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 59-109; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 83-90; a.mlf., *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 51-54; a.mlf., "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993, s. 224-225; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul 1997, s. 234-237; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, s. 203-210; Süheyl Ünver, *Edirne Muradiye Camii*, İstanbul 1952; a.mlf., "Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş", *Serhattaki Payitaht* (haz. Emin Nedret İşli - M. Sabri Koz), İstanbul 1998, s. 623-628; Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), II, 447; Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul 1972, s. 106-108; a.mlf., *Edirne Mevlevihanesi*, İstanbul 1999, s. 1-4, 10, 102-127; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 76-78; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 405-415; F. Th. Dijkema, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne*, Leiden 1977, s. 23-24; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I: Erken Devir 1300-1453*, İstanbul 1979, s. 486-506; a.mlf., "Edirne Camilerinde Kalem İşleri", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, s. 374-377; E. Gasparini, *Le pitture murali della Muradiye di Edirne*, Padova 1985; M. Baha Tanman, "Edirne'de Erken Dönem Osmanlı Camileri ve Özellikle Üç Şerefeli Cami Hakkında", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, s. 334-337; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001, s. 224-230; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini - İhtimai Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXIII (1963), s. 39.

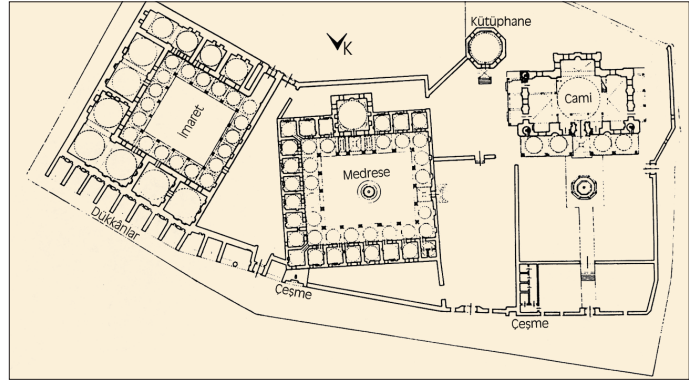

N. ÇİÇEK AKÇİL - CEBE ÖZER

MURÂDİYE KÜLLİYESİ

Manisa'da
XVI. yüzyılın sonlarında
inşa edilen külliye.

Cami, medrese, imaret, çeşmeler ve dükkânlardan meydana gelen külliye Manisa'nın en önemli mimari eserleri arasında yer alır. Şehrin güneyinde Manisa

Manisa Murâdiye Külliyesi'nin planı

dağının hemen altında, Sultâniye Camii'nin yakınında bulunur. XIX. yüzyılın başında buraya bir kütüphane binası da eklenmiştir. Kapısının üzerinde ve iki yanında yer alan kitâbelere göre yapımı Muharrem 991'de (Şubat 1583) III. Murad tarafından başlatılan caminin inşası Zilhicce 994'te (Kasım-Aralık 1586) tamamlanmış, diğer birimlerinin inşası 1001 (1593) yılına kadar sürmüştür. 1099 (1688) depremde zarar gören külliye onarıldıktan sonra 1780, 1782-1786 yıllarında da ciddi bir tamir geçirmiş, 1819'dan sonra ve 1952-1964 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Aslında külliye'nin yerinde III. Murad'ın şehzadeliliği sırasında yaptırdığı, yanında bir zâviye olan küçük bir cami bulunuyordu (1570-1572). Cemaati arttığında cami yetersiz kalınca padişah 985 (1577) tarihli bir fermanla, yapının kapısının üzeri ile doğu ve batı duvarlarının yıkılması suretiyle büyütülmesine izin vermiştir.

Murâdiye Camii - Manisa

Fakat bina temelinden tamamen yıkılmış ve bugünkü külliye 1583'te bizzat Mimar Sinan tarafından planlanmıştır. İnşası ile görevlendirilen Mimar Mahmud Ağa bir süre sonra vefat edince görevi Mehmed Ağa üstlenmiştir.

Cami. Enine dikdörtgen planlı yapının merkezî kısmının üzeri 10,80 m. çapında bir kubbe ile, bunun iki yanındaki (doğu ve batı) bölümler ise yarım çapraz tonozlarla örtülüdür. Mihrap kısmı güneydoğu cephesinden ileri doğru taşkınlik yapan, üzeri yine bir yarım çapraz tonozla örtülü enlemesine bir mekândır. Beş bölümlü son cemaat yerinin ortası aynalı tonoz, yanları ise kubbe ile örtülmüştür. Altı sütunlu bu revak etrafı duvarla çevrili şadırvan avlusuna açılır.

Son cemaat yeri avlunun zemin seviyesinden yukarıda alçak bir teras teşkil eder. Burada mukarnaslı başlıklara sahip altı mermer sütuna sivri kemerler oturmaktadır. Son cemaat yeri duvarının dış yüzünde iki adet mukarnaslı mihrap ve dört adet pencere vardır. Caminin cümle kapısı kum saati motifli iki zarif sütunçe arasına alınmış olup üzeri stalaktitlidir. Kapının açıldığı kare planlı orta mekân, kuzey ve güney duvarlarındaki pâyelere oturan kemerler tarafından taşınan ve kasnağında on iki adet pencere bulunan pandantifli bir kubbe ile örtülüdür. Sekizgen kesitli küçük kubbeli dört ağırlık kulesi daha çok dekoratif özelliğe sahiptir. Ana ekseninde yer alan mihrap, üzeri stalaktitli, iki yanında kum saati motifli somaki sütunçelerin yer aldığı çokgen biçimli bir niş halindedir. Mermer profilli silmelerin kuşattığı mihrabın palmetli bir tacı bulunmaktadır. Mermer minber zengin bir taş işçiliğine sahiptir. Caminin dört sütun üzerine sivri kemerli küçük bir vaaz kürsüsü vardır. Harimin kuzey kısmında dört sütun ve kuzey duvarının desteklediği taş kemerli kadınlar mahfili, güneydoğu köşe-